

Pod perskou říší

Když potom r. 539 př.n.l. přitáhl do Babylónie perský **král Kýros**, byl oslavován i Židy jako osvoboditel. Král také hned vydal edikt, který dovoloval přesídleným národům vrátit se do své vlasti. Židé, kteří prožili v Babylónii 40, 50 nebo i 60 let, se už ale domů vracet nechtěli. Byli už na to moc staří. Ti mladší zase znali Zaslíbenou zemi jen z vyprávění. nebylo to jednoduché opustit jistotu a blahobyt Babylónie a vrátit se zpět. Někteří to však skutečně udělali a asi ve 4 přistěhovaleckých vlnách se do Izraele vrátili. Někteří se usadili v **Galileji**, kde byla nejméně zpustošená. Jiní došli až do rozbořeného **Jeruzaléma**. Bylo potřeba mnoho věcí: opravit hradby města i chrám, obnovit smlouvu s Bohem a život podle ní, obnovit přinášení obětí v chrámu, obnovit hospodářství, řemeslo i obchod. Judsko byla nyní perská provincie a měla svého místodržitele. Jedním byl například i **Nehemiáš**, podle jehož zápisků vznikla kniha Nehemiáš. O náboženské otázky se staralo obnovené velké shromáždění neboli **Synhedrion** se 71 členy..

Ptolemaiovcí a Seleukovci

Ale ani perská nadvláda netrvala věčně. R.333 př.n.l. porazil Peršany mladý **Alexandr Makedonský zvaný Veliký**. Po 10 letech úspěšných tažení však zemřel na horečky kdesi v Indii. O jeho obrovskou říši se rozdělili jeho generálové, pokud se uchvacování vlády za pomoci vojska dá říkat dělení.

V Judsku nejprve vládli egyptští ptolemaiovcí. Na počátku vlády slíbili Židům úplnou náboženskou svobodu a osvobození od daní. Když po 120 letech vystřídali Ptolemaiovcé řečtí Seleukovci, byli vítáni jako osvoboditelé. A opět slibovali náboženskou svobodu a snížení daní. Nevydrželo to ovšem dlouho. Král **Antiochos IV. zvaný Epifanes** chtěl helenizaci dosáhnout stability celé své velké říše. Jednalo se o první globalizaci světa, kde společnou řečí byla řečtina, společnou kulturou řecká kultura. S řeckými bohy ovšem Antiochos IV. narazil především v Judsku a vysloužil si namísto přízviska Epifanes (=zářící) přízvisko Epimanes neboli šílený. Samozřejmě se našli i mezi Židy lidé, kteří si počestili své jméno, stavěli stadiony a klaněli se cizím bohům. Ale ti, co nesouhlasili museli utéci do hor, aby nebyli popraveni.

Makabejské povstání

V jednom malém městě **Modiin** pak začalo povstání známé jako Makabejské. Začalo tak, že **Matatiáš, z rodu Hasmoneovců**, odmítl obětovat cizím bohům. Dokonce zabil jiného Žida, který obětovat neodmítl a dokonce i královského úředníka, který měl na obětování dohlížet. Pak už mu nezbývalo nic jiného, než utéci se svými pěti syny do hor. Jeho malý partizánský oddíl se rychle rozrůstal o stále nové a nové nespokojence. Vojenské velení po otci Matatiáši převzal syn **Juda zvaný Makabi** - neboli kladivo. Proto se celému hnutí říkalo Makabejské. Judovi se podařilo odrazit vojska samašského i syrského místodržícího. Roku **164 př.n.l. se dobyl Jeruzalém** a znovu posvětit chrám. Seleukovci se však Judska nechtěli vzdát, protože tato malá zemička měla obrovský strategický význam na křižovatce mnoha obchodních i vojenských cest. Zrovna v této době však došlo mezi syrskými Seleukovci ke zdoluhavým bojům o trůn a ani vojenské velení nebylo jednotné. Došlo k několika bitvám s odbojnými Židy. V některých Juda vyhrál, v jiných prohrál. V jedné bitvě zahynul a velení po něm převzal jeho bratr **Jonatan** a správcem země se stal bratr Šimon.

Samostatný Hasmoneovský stát

Dále už probíhala spíše diplomatická jednání, po kterých Syřané roku 142 př.n.l. uznali nezávislost Judska. V čele království byl **Šimeon**, který byl roku 140 př.n.l. zvolen Synhedrinem za dědičného velekněze i velitele vojska. Tedy světský i duchovní vládce země. Dlouho jím, ale nebyl. Po šesti letech ho zabil vlastní ctižádostivý zeť Ptolemaios. Nestihl se však chopit vlády, protože Šimeonův syn **Jóchanan Hyrkán** byl pohotovější, obsadil Jeruzalém a ujal se vlády sám. Byl obratný politik i diplomat a zasloužil se o hospodářský rozvoj i duchovní život v zemi.

Po jeho smrti se chopil moci jeho bratr **Juda Aristobulos**. To první jméno používal jako velekněz, to druhé - řecké jako vládce. Jako první si začal říkat král a pro jistotu dal svou matku i bratry uvěznit. Věřil pouze svému bratrovi Antigonovi, úspěšnému vojevůdci. Jak ale Antigonových

vojenských úspěchů přibývalo, byl Aristobulos stále ochotnější poslouchat zlé dvorní našeptávače, že jej chce Antigonos zabít. Zavolal si bratra k sobě a nařídil, že má přijít neozbrojen. Pro pomlouvače nebylo těžké přesvědčit za patřičný obnos posly, aby vyřídili Antigonovi, že má přijít ve zbroji. Antigonos nečekal lest a vypravil se za bratrem ozbrojen. Byl zabit stráží dříve, než k bratrovi došel.

Ale Aristobulos bratra dlouho nepřežil. Když zemřel, jeho manželka Salome - Alexandra se rozhodla provdat za jeho uvězněného bratra **Alexandra Janaje**. Připadal jí nejmírnější. To se ale později ukázalo jako obrovský klam. Alexandr byl zuřivý bojovník a rozšiřoval židovský stát do všech stran, stejně jako kdysi David. Na rozdíl od Davida však na dobytých územích násilím zaváděl židovské náboženství, obřady i příkazy. Ani své vlasti se však nechoval o nic mírumilovněji.

Konec vlády Hasmoneovců

Po smrti Alexandra Janaje vládla jeho žena **Alexandra - Salome** (*při nástupu na trůn jí bylo 64 let*). Podporovala farizeje a pozvala všechny uprchlíky k návratu do vlasti. Ve vztahu k cizím státům prosazovala politiku „*ozbrojeného míru*“ - tedy být připraven se bránit, ale neútočit. Pro svou moudrou a mírnou vládu byla ctěna doma i v zahraničí.

Veleknězem byl už za jejího života její starší syn **Jan Hyrkán**. Ten byl také v poslední vůli ustanoven za budoucího krále. Ovšem říkalo se o něm, že je na vládu příliš líný a mdlého ducha. Jeho bratr byl na rozdíl od něj energický a nebojácný. Hned po matčině smrti sebral vojsko a s přáteli vyrazil do Jeruzaléma ujmout se vlády. Bojácný Hyrkán se mu hned vzdal a nechal by jej klidně vládnout. Tomu se ale postavil jeho služebník Idumejec **Antipater**. Ten přesvědčil Hyrkána, že mu od bratra hrozí smrtelné nebezpečí a odvezl jej ke svému příteli - mocnému vládci Petry - Aretovi. Toho požádal, aby mu pomohl získat zpět království pro jeho pána a nabídl mu za pomoc 12 měst na jihu země.

To už se ale do země blížila **římská vojska pod vedením Pompea**. Na toho se okamžitě oba bratři obrátili, aby rozsoudil, komu má království patřit. Pompeovi ale nešlo tolik o spravedlnost jako o získání římského vlivu. Proto protahoval rozhodnutí tak dlouho, až už prudký Aristobulos nevydržel čekat a rozhodl se pro ozbrojený boj z Jeruzaléma. V tu chvíli Pompeus okamžitě zakročil. Dobil Jeruzalém a Hyrkána dosadil do čela země. Už sice ne jako krále, ale jen jako **etnarchu** - velekněze a vůdce národa. Zároveň oddělil od země všechna nežidovská území dobytá za Alexandra Janaje.

Aristobula se syny Alexandrem a Antigonem potom odvedl jako zajatce do Říma. Spolu s nimi odvedl také mnoho jiných Židů, kteří se stali základem silné židovské komunity v Římě, jak se o ní dozvídáme v Novém zákoně.

Hyrkán vládnul už spíše podle jméno a o všechno se staral jeho obratný a prozíravý služebník Antipater. Veškerou naději země vložil do **spolupráce s Římany** a za svou spolupráci byl Římany také odměňován. Své dva schopné syny dosadil také do významných funkcí. Starší Fasael se stal místodržícím v Jeruzalémě a mladší Herodes místodržícím v Galileji. Mladý Herodes se chtěl Římanům zavděčit a tak zde chytal zbylé Aristobulovy vojáky, které nechával popravovat bez soudu jako lupiče. Za to byl ovšem povolán do Jeruzaléma před soud. Jeho otec se obával, že bude potrestán, ale Herodes přitáhl k Jeruzalému s mohutným vojskem, jako král. Nakonec si jej oblíbil i starý Hyrkán a tak mu s jeho otcem umožnil odchod bez trestu.

Herodes Veliký

V té době vtrhli do Sýrie Parthové, s kterými vedli Římané již několik let válku. Zde se k nim okamžitě připojil Aristobulův syn Antigonos a slíbil jim 1000 talentů zlata a 500 dívek za to, že mu získají zpět jeho království. Parthové skutečně Jeruzalém dobyli. Herodes uprchnul i se svou rodinou do pevnosti Masada, ale Hyrkán s Fasaelem byli zajati. Flavius tvrdí, že Antigonos osobně ukousnul Hyrkánovi uši, aby již nikdy nemohl být veleknězem a Fasael, že spáchal ve vězení sebevraždu. **Herodes** zatím spěchal do Říma, aby si své kralování pojistil u Římanů. V Římě byl r. 40 př.n.l. **jmenován králem Judska**, ale své území si musel teprve dobýt. Během 3 let dobyl celé království a již mu zbýval jen Jeruzalém. V té době se také oženil s vnučkou Hyrkánovou i Aristobulovou - **Mariamne** z rodu Hasmoneovců. Teď jako manžel Hasmoneovské princezny měl plné právo na judský trůn, na který skutečně zanedlouho dosednul.

Židé se jeho panování obávali. Ale Herodes se ukázal jako velkorysý a štědrý král. Nejprve štědře vyplatil cizí vojska, aby jim **zabránil v rabování**. Také pro vyhladovělé obyvatele obstaral **dovoz**

potravin až z ciziny. Za své vlády zavedl v Judsku schopnou administrativu, aby mohl financovat své války i velkolepé stavby. Hodně stavěl v Jeruzalémě i v Judsku. Snad nejvíce známá je jeho **přestavba Jeruzalémského chrámu**. Ovšem i zde se projevil jako velký přítel Římanů, když nad vchod dal zavěsit obrovského římského orla. Pomáhal také řeckým městům v Sýrii, kde se nám po něm také zachovalo velké množství památek. Zároveň si stále zachovával dobré vztahy s Římany a zúčastnil se spolu s nimi ne jedné bitvy. Přes velký hospodářský rozmach ale viděl, že jej Židé stále neberou jako svého plnohodnotného krále pro jeho idumejský původ. Proto se **ujímal Židů po celé říši** a vystupoval na jejich obranu.

V této životopisné črtě se Herodes jeví jako docela slušný a velkorosý král. Kde se ale potom vzalo to pevně zakořeněné mínění, že Herodes byl krutý tyran? Proč se v Římě říkalo, že je lepší být Herodovým vepřem, než synem?

Důvod bychom snad našli v jeho osobním životě. Josef Flavius tvrdí, že hlavní příčinou jeho tvrdosti byla jeho druhá manželka Mariamne. Ne proto, že si ji Herodes vzal, ale proto, že ji tak strašně miloval. Mariamne byla hrdá aristokratka, pro kterou byl její slavný Hasmoneovský rod vším. A čím byla starší, tím více Herodem opovrhovala. Toto opovržení se snadno přeneslo také na všechny Herodovy další ženy. Žádná z nich totiž nebyla urozená, ale jak praví staré prameny, byly vybírány podle původu. celý Herodův dvůr byl tak rozdělený na 2 tábory:

- na **přivržence Hasmoneovců** - tedy Mariamne, jejich synů Alexandra a Aristobula, dcery, a další příbuzné a
- na **přivržence** Herodova syna z prvního manželství - **Antipatera**, jeho matky Kypros a dalších jeho žen a dětí.

V každém táboře se našlo dost pomlouvačů, kteří neváhali vymyslet si i ty největší lži. Nešlo totiž o nic menšího, než o královskou hodnost o kterou usilovali především 3 nejstarší synové: Antipater, syn Doris a synové Mariamne Alexandr a Aristobulos.

Herodovo největší neštěstí začalo při volbě nového velekněze. Herodova tchýně, matka Mariamne, prosazovala svého 17ti-letého syna Aristobula, mladšího bratra Mariamne. Dokonce požádala o pomoc i egyptskou královnu Kleopatru. Herodes tedy svolil, ale když viděl nadšení lidu nad veleknězem z rodu Hasmoneovců, nechal Aristobula utopit v bazénu svého letního sídla v Jerichu. Ze svého skutku se ale musel jet zodpovídat před císaře do Říma (*ani neomezeným vládcům tehdy všechno neprošlo*). Svou ženu Mariamne nechal hlídat svým švagrem Josefem a řekl mu, že pokud se z Říma nevrátí, má Mariamne nechat popravit. Po svém návratu pak zjistil, že se Mariamne o jeho tajném příkazu dozvěděla a nenávidí ho ještě více. To jej rozezličilo. Myslel si, že snad švagr Josef Mariamne svedl a nechal jej tedy popravit. Na základě dalších obvinění, částečně vykonstruovaných či přiznaných na mučidlech, dal **popravit i Mariamne** a její matku. Když mu došlo, že nechal zabít svou milovanou ženu, propadl hroznému zoufalství. Bloudil prý po paláci a volal jí, hlasitě plakal a naříkal. Vzpamatoval se až po dlouhé době a už to nikdy nebyl ten samý člověk. Stále se obával, že jej chce někdo zabít, že se někdo usiluje dostat na jeho trůn.

Ke konci vlády pak nechal **popravit i Mariamniny syny Alexandra a Aristobul**. O jejich smrt se nejvíce zasloužil jejich nevlastní bratr **Antipater** svými intrikami a pomluvami. Ten tolik toužil po vládě, že si nakonec z Říma objednal jed, kterým chtěl otce otrávit. Celé spiknutí jeho přátel ale vyšlo najevo a tak byl **popraven** sotva 5 dní před Herodovou smrtí.

Tradují se **legendy**, že před svou smrtí nechal Herodes shromáždit v hipodromu značné množství významných mužů, kteří měli být po jeho smrti pobiti, aby celá Judea plakala. Stejně tak se traduje, že nechal v Betlémě pobít malé chlapce, protože se obával, že je mezi nimi budoucí král. Tyto pověsti sice plně odpovídají charakteru Herodovy pozdější vlády, ale nejsou potvrzeny žádnými dalšími doklady.

Politické skupiny v Izraeli

Od doby Antiocha IV. Epifana, tedy doby velkého potlačování židovského náboženství, existovala v Judsku celá skupina lidí, kteří byli **ochotni bojovat za svobodu zachování náboženských předpisů**. Říkali si chasidé (*pozor, neplést se středověkým chasidským hnutím*). Po vytvoření samostatného státu pod vedením Hasmoneovského rodu se tito chasidé rozdělili na více různých skupin.

Saduceové

Své jméno také odvozují od Sádoka, velekněze z doby krále Davida. Požadovali **velekněze z rodu Sadokova** a nelíbilo se jim, že tuto funkci zastával Šimeon z rodu Hasmoneovců. Patřily

mezi ně velekněží, kněžská aristokracie, bohatí úředníci a světská šlechta. Uznávali **pouze psaný Zákon**, neuznávali žádné dodatečné příkazy a ústní tradici. Ve svých rozhodnutích byli velice **přísní** a vycházeli vždy **z litery zákona**, nikoliv z jeho smyslu. Nerozpakovali se vynést ty nejtěžší tresty nebo i trest smrti. Proto nebyli u lidu oblíbeni a dokonce i k sobě navzájem se chovali tvrdě.

Farizeově

Jejich jméno je tedy odvozeno od tzv. „*perušim*“ neboli (*oddělení*). Smířili se s prozatímním kněžstvím Šimeona a oddělili se od saducejů. Byli přesvědčeni o důležitosti dodržování příkazů Tóry pro zachování národa. Dodržování příkazů bylo pro ně důležitější než politická řešení a různé mezinárodní smlouvy. Proto se soustředili na **studium Tóry** a zasloužili se o její **šíření mezi prostý lid**. Většina národa je proto ctíla a vážila si jich. Ve svém učení vycházeli ale nejenom z Tóry, ale i z proroků a Spisů a dokonce i z ústní tradice. Nikdy však nezůstávali pouze u litery zákona, ale hledali ducha příkazu.

Pomáhali také chudým a utlačěným. I to byl možná důvod, proč je Alexandr Janaj neměl v lásce. Sám patřil k Saducejské straně a tvrdě potlačoval všechny nepokoje podporované farizeji. Farizejové si dokonce zavolali na pomoc syrského krále Demetria III., který Janaje porazil. Přestože se farizeové k Janaovi zase vrátili, král jich nechal 800 nejvýznamnějších pochyťat a ukřižovat. Před ukřižovanými nařídil pozabíjet jejich ženy a děti a k tomu si před popravištěm uspořádal hostinu. Po tomto činu dalších 8000 farizeů uprchlo ze země. Od té doby už nebylo slyšet o žádné farizejské opozici.

Esséni

Jejich jméno je odvozeno z aramejského „*asjá*“ což znamená „*lékař*“, protože se mimo jiné zabývali také léčením za pomoci všelijakých bylin. Uchýlili se do ústraní a tam se snažili vybudovat uzavřené společenství lidí, kteří důsledně zachovávají předpisy Mojžíšova Zákona. Dnes bychom si je mohli představit jako klášter velmi přísné řehole. Snad právě tato jejich podoba byla inspirací také pro rané křesťanství. Volnější skupiny esejců bydleli na okrajích měst a vesnic, žili v manželství a také přísně dodržovali příkazy Zákona. Jejich středisko bylo v Kumránu nad západním břehem Mrtvého moře. Tam bylo po r.1947 nalezeno spousta zajímavé tehdejší literatury.